

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

Dva projekty politického humanismu - T.G. Masaryk a Václav Havel

Bakalářská práce

Studijní program: B6101 – Filozofie
Studijní obor: 6101R026 – Filozofie humanitních věd
Autor práce: **Šárka Pospíšilová**
Vedoucí práce: MTh. Václav Umlauf, Ph.D.

TECHNICAL UNIVERSITY OF LIBEREC
Faculty of Science, Humanities
and Education

Two Projects of Political Humanism - T.G. Masaryk and Václav Havel

Bachelor thesis

Study programme: B6101 – Philosophy
Study branch: 6101R026 – Philosophy of Humanities
Author: **Šárka Pospíšilová**
Supervisor: MTh. Václav Umlauf, Ph.D.

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Šárka Pospíšilová
Osobní číslo: P11000227
Studijní program: B6101 Filozofie
Studijní obor: Filozofie humanitních věd
Název tématu: Dva projekty politického humanismu - T.G. Masaryk a Václav Havel
Zadávající katedra: Katedra filosofie

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Srovnání politického humanismu v dílech T.G. Masaryka a Václava Havla.

Metoda práce: samostatné studium literatury a komparace knižních zdrojů. Cílem práce je definovat a porovnat oba projekty politického humanismu. Studentka se bude v průběhu příprav a vypracovávání práce řídit metodickými a organizačními pokyny vedoucího práce.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

MASARYK, Tomáš Garrigue. Světová revoluce: za války a ve válce 1914-1918. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2005, 639 s. ISBN 80-864-9527-2.

MASARYK, Tomáš Garrigue. Ideály humanitní: a texty z let 1901-1903. 1. vyd. Praha: Masarykův ústav-Archiv AV ČR, 2011, 519 s. ISBN 80-864-9564-7.

HAVEL, Václav. Moc bezmocných. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 1990, 64 s. ISBN 80-7106-005-4.

HAVEL, Václav. Dopisy Olze. 1.vyd. Praha: Atlantis, 1990, 395s. ISBN 80-7108-009-8

PATOČKA, Jan. Tři studie o Masarykovi. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1991, 136 s. ISBN 80-204-0142-3.

PATOČKA, Jan. Péče o duši: [soubor statí a přednášek o postavení člověka ve světě a v dějinách]. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 1996, 505 s. Oikúmené. ISBN 80-860-0524-0.

Vedoucí bakalářské práce:

MTh. Václav Umlauf, Ph.D.

Katedra filosofie

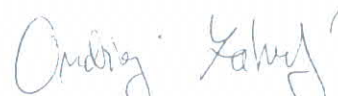
Datum zadání bakalářské práce: 15. listopadu 2013

Termín odevzdání bakalářské práce: 10. prosince 2014

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Ondřej Lánský, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 16. prosince 2013

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Anotace

Náplní bakalářské práce je vymezení politického humanismu nejprve u T. G. Masaryka a poté u Václava Havla. První část práce se zabývá událostmi samotné obnovy československé státnosti. Dále je hlouběji prozkoumána Masarykova politická filosofie, přičemž naše pozornost je zaměřena především na aspekt humanity. Druhá část práce se věnuje podobné problematice z pohledu Václava Havla, který se nechává inspirovat Masarykovými myšlenkami. I zde se v popředí našeho zájmu objevuje humanita, která je však uchopena z jiné perspektivy než jak tomu je u Masaryka. Rozdílnost obou přístupů je shrnuta v samotném závěru práce.

Klíčová slova

T. G. Masaryk, V. Havel, humanismus, nepolitická politika, žít v pravdě, odpovědnost, disidentské hnutí, občanský aktivismus

Annotation

The thesis deals with definition of political humanism proposed by T.G.Masaryk and of Václav Havel. The first part deals with Masaryk's restoration of Czechoslovak statehood after 1918. Next part explores political philosophy of Masaryk with regard to idea of humanism. The second part applies the same methodology with regard to Václav Havel. He was inspired by Masaryk thoughts. Havel treats idea of humanity and freedom in a different way than Masaryk did. The conclusion of the work makes comparison of both thinkers.

Keywords

Tomas Garrigue Masaryk, Vaclav Havel, humanism, unpolitical politics, truth of existence, responsibility, dissident movement, civil activism

Obsah

Seznam použitých zkratk.....	8
Cíl a motivace práce.....	10
1 Úvod.....	11
2 Politický projekt T. G. Masaryk.....	13
2.1 Definice humanity dle T. G. Masaryka	14
2.2 Problematika národa a národnosti	18
2.3 Humanita v demokratickém státě.....	22
2.4 Problematika dekadence humanismu moderního státu	25
2.5 Vyzdvižení základních ideálů a jejich význam v politickém systému	28
3 Politický projekt Václava Havla	30
3.1 Původní ideál politického humanismu dle Václava Havla	30
3.2 Komparace původního a vzniklého systému	34
3.3 Havel jako občan a prezident	37
3.4 Dějiny působení Havla vzhledem k totalitnímu režimu	38
4 Komparace obou politických projektů	40
5 Závěr	42
6 Použitá literatura a prameny	45

Seznam použitých zkratk

Jelikož bylo v práci užito několik často opakujících se zdrojů, byl pro lepší přehlednost užit seznam zkratk odkazující k danému prameni. Konečný výčet užitých literatury je uveden na konci práce.

Dopisy Olze – HAVEL, V. *Dopisy Olze*. 1.vyd. Brno: Atlantis, 1990. 395s.
ISBN 80-7108-009-8

Letní přemítání – HAVEL, V. *Letní přemítání*. 1.vyd. Praha: Odeon, 1991. 120s.
ISBN 80-207-0330-6

Moc bezmocných – HAVEL, V. *Moc bezmocných*. Praha: Lidové noviny, 1990.
64s. ISBN 80-7106-005-5

Česká otázka – MASARYK, T. G. *Česká otázka*. 7.vyd. Praha: Melantrich, 1969.
271s. 32-006-69

Hovory s T.G.M. – MASARYK, T. G. *Hovory s T.G.M.* 7.vyd. Praha:
Československý spisovatel, 1969. 303s. 22-074-69

Ideály humanitní – MASARYK, T. G. *Ideály humanitní*. 2.vyd. Praha:
Melantrich, 1990. 128s. ISBN 80-7023-036-3

Světová revoluce – MASARYK, T. G. *Světová revoluce za války a ve válce 1914-1918*. 1.vyd. Praha: Čin a orbis, 1925. 650s.

Filozof a politik T. G. Masaryk – OPAT, J. *Filozof a politik T. G. Masaryk*.
1.vyd. Praha: Melantrich, 1990. 469 s. ISBN 80-7023-044-4

Tři studie o Masarykovi – PATOČKA, J. *Tři studie o Masarykovi*. 1.vyd. Praha: Mladá Fronta, 1991. 136s. ISBN 80-204-0142-3

Charta 77 – PŘEČAN, V. *Charta 77- 1977-1989 - Od morální k demokratické revoluci*. 1.vyd. Bratislava: Čs. středisko nezávislé literatury, Scheinfeld-Schwarzenberg a ARCHA, 1990. 525s.

Cíl a motivace práce

Obecná nespokojenost se současnou politickou situací v České republice vyvolává spoustu otázek, debat, ale i odpovědí. Stále častěji se setkáváme s odkazy na politickou činnost T. G. Masaryka, nejen jako prezidenta, ale především jako humanisty a člověka s blízkým vztahem k národu. Některé myšlenky se nesnaží odkazovat přímo na prvorepublikovou „výstavbu“ státu, ale nahlíží na smýšlení Václava Havla, jako na pokračování Masarykova odkazu a možnou cestu dalšího pokračování státu.

Jak Havel, tak Masaryk se ve svém programu silně věnovali člověku jako bytosti nadanou rozumem, právy, ale také potřebami, které by měl stát zajistit a v ideálním případě rozvíjet. Ačkoli jsme se posunuli o několik desetiletí vpřed, mnozí z nás stále hledají známku pokroku či malého posunu, ale marně.

Proto se znovu obracíme pro inspiraci k intelektuálům, kteří tento stát vpřed posouvali. Ať už směrem, kterým si přáli, aby se náš stát ubíral či směrem lehce odlišným. Přesto v nich stále spatřujeme velký potenciál, jenž nám může pomoci překonat náš myšlenkový úpadek a opět se posunout.

Motivací k sepsání této práce tak není zahořklost, ale inspirace. Cílem práce není nalézt nějaký konkrétní návod jak budovat stát, nýbrž na jakých ideálech stavět a kudy se ubírat do budoucnosti. Neočekávám, že tato práce je odpovědí na současnou politickou situaci, ale může být vodítkem k nalezení východisek, které stály již v minulosti u vzniku či obnovy státu.

Dva projekty humanismu

Tomáš Garrigue Masaryk a Václav Havel

1 Úvod

Politický život se v moderním státě a především v západním světě, dostává do popředí zájmů občanů. Nové generace si více uvědomují své možnosti a práva. Těchto výsad touží také využívat a nakládat s nimi dle vlastního uvážení. V České republice se během několika posledních let zvýšil zájem o politické dění. Lidé se snaží být více angažovaní do problematiky chodu státu, chtějí více rozhodovat o dění v něm a především rozhodovat o nakládání s vlastními právy. Společně se zákony se vyskytují i jiná pravidla, která nemusí vždy spadat do okruhu legislativy. Je to oblast lidského života a společnosti, která se projevuje přes jiné než právní vazby. Tyto vztahy silně ovlivňují společenský život a mají dopad na smýšlení celého kolektivu. Tímto okruhem je humanita a její pojetí v moderní společnosti. Její ideály a principy se mnohdy vytrácejí, jsou různě parafrázovány a celkový přínos je spíše degradován.

Při zrodu samostatného Československého státu T. G. Masaryk usiloval o stát silný, samostatný, jdoucí naproti pokroku, ale především kladl i důraz na humanitu a její ideály. Tyto myšlenky se snažil do společnosti prosadit. Jeho program byl také inspirativní. Reflekoval potřeby moderního člověka, ale zároveň se stával oporou a jistotou ve společnosti jdoucí vpřed a stále více myslící na silného jedince. Masarykova filosofie postuluje nejen silný stát, ale také odpovědného občana. *Člověk zasahuje svým jednáním do běhu světa. Počíná si při tom jako bytost nadaná, nejen vědomím, ale také svědomím.*¹ Tato etická filozofie má vézt k hlubšímu poznání života společnosti.

Již na počátku roku 1914 Masaryk formuluje zárodky státoprávního programu, který je upravován v souladu s mocenskými změnami v Evropě a vyústí do podoby samostatného Československa, kterým se stalo v roce 1918.

¹ Filozof a politik T. G. Masaryk, str. 75

Program tím však nekončí, ale naopak pokračuje dále. Teprve nyní je třeba vybudovat program pro rozvoj a směřování nového státu.²

V myšlenkově nabitě atmosféře nově založeného Československa vzniká okruh intelektuálů, pro které vzniká označení „Pátečníci“. Jedná se o skupinu lidí, které svedl dohromady roku 1925 Karel Čapek. Scházejí se zde osobnosti napříč ideovým, politickým a myšlenkovým spektrem. Masaryk přijímá pozvání až roku 1926 a setkává se zde s významnými osobnostmi první republiky. Můžeme mezi nimi jmenovat Ferdinanda Peroutku, Edvarda Beneše, Josefa i Karla Čapka, Vladislava Vančuru, Eduarda Basse či Karla Poláčka a mnoho dalších významných intelektuálů této doby.

K Masarykově programu se o několik let později vrací i Václav Havel, který humanitních principů využívá k zcela jinému záměru. Jeho cílem je posílení osobnosti a oslabení moci kolektivního státu. Nezůstává však pouze u posílení individuality, chce opět navázat na Masarykovu myšlenkovou linii a snaží se postupovat dál. Podobně jako se Masaryk podílí na schůzkách Pátečníků, i okolo Havla se utváří intelektuální jádro, které se později stává hybatelem Charty77.

Masaryk vytvořil stát za pomoci svého státoprávního projektu, který později upravoval a rozšiřoval. Oproti Masarykovi se Havel snaží o reformu státu, který je již ustanoven, ale omezuje člověka v jeho právech. A proto jako takový státoprávní projekt nemá. Spíše se stát snaží pozvednout skrze jedince, kterému chce navrátit jeho individualitu a svobodu.

Pomocí textové analýzy se pokusíme postihnout dva humanitní programy. V samém úvodu práce nastíníme pojetí humanitních myšlenek T. G. Masaryka. Jeho chápání významu humanitních ideálů pro společnost a problematiku zavedení těchto myšlenek do společnosti. V další části se zaměříme na pojetí Havlova humanitního programu a uchopení těchto ideálů v souvislosti s problematikou totalitního režimu. Poslední část práce se bude zabývat komparací obou programů a vyhodnocením jejich společných východisek.

² *Ústavnost a český ústavní vývoj*: [online]. [vid. 27. 1. 2015] Dostupné z: <http://is.muni.cz/do/law/shop/publikace/6546675/210-4094-Ukazka.txt>

2 Politický projekt T. G. Masaryk

Již během roku 1914 se začaly formovat snahy o obnovu české samostatnosti. Jedním z předních českých politiků, který se o tyto snahy zasazoval byl Tomáš Garrigue Masaryk. Zpočátku tento projekt formuloval jako opětovný návrat českého království, přičemž při svých úvahách nakonec došel ke konceptu samostatné a suverénní republiky. V letech mezi roky 1914-1918 vládla v českých zemích nejednotnost názorů týkajících se právě budoucnosti monarchie a stále častěji se objevovaly revoluční myšlenky samostatného státu. Byly zde základní tři názorové proudy.

První proud byl orientován čistě pro zachování monarchie.³ Druhým proudem bylo smýšlení pro zachování monarchie s cílem získat pro české země autonomii. V tomto duchu smýšleli představitelé Národní strany, zvaní staročeši, které zastupovali osobnosti jako František Palacký či František Ladislav Rieger.⁴ Třetí proud, jehož představitelem byl právě Masaryk, se odvolává na koncept samostatného státu. O založení samostatného státu se zajímala především Národní strana svobodomyšlná, pro jejíž členy se vžilo označení Mladočeši. Po vzniku samostatného Československého státu se stali základem nově vzniklé Československé strany demokratické. Mezi jejich hlavní reprezentanty patřili například Karel Kramář a Alois Rašín.⁵

Masaryk koncept republiky volí až ke konci války na základě tehdejších diplomatických a válečných událostí. V roce 1917 byl vydán Manifest českých spisovatelů, který apeluje na české politiky, aby prosazovali právě onu samostatnost národa českého.⁶ Jeho autorem byl šéf činohry Národní divadla Jaroslav Kvapil. K jeho návrhu se však svým podpisem připojilo více jak 200 signatářů z řad českých spisovatelů.

³ Toto stanovisko zastávali především rakouští a němečtí občané žijící na českém území.

⁴ Hlavním konceptem programu staročešů bylo zrovnoprávnění Čechů v rámci monarchie. Snažili se prosazovat volební práva a autonomii, ale vždy v rámci habsburské monarchie, nesnažili se o úplné osamostatnění.

⁵ Mladočeši se ve svých počátcích hlásili k aktivismu. Snažili se následovat odkaz Karla Havlíčka Borovského a taktéž se pokoušeli oprostit od vlivu Habsburské monarchie. Z prvotní tendence nespolupracovat s vládou, dochází později k jejich umírnění a vládu začínají tolerovat.

⁶ *Ústavnost a český ústavní vývoj*: [online]. [vid. 27. 1. 2015] Dostupné z: <http://is.muni.cz/do/law/shop/publikace/6546675/210-4094-Ukazka.txt>

Masarykův program však nekončí založením státu, ale i nadále pokračuje. Tentokrát však ve zcela jiné rovině. Jeho středobodem již není utvoření státu, ale uchopení národní otázky jakožto identity samostatného autonomního státu. Na tento rozpracovávaný koncept se nyní podíváme hlouběji.

2.1 Definice humanity dle T. G. Masaryka

Evropa se na počátku 20. století musí přehodnotit své základní stavební kameny, které vychází z Velké francouzské revoluce a liberalismu. V jejichž vzájemném ovlivnění vznikají ideály moderní Evropy. A právě skrze toto smýšlení se do popředí stále více prodírá idea humanity, která nabývá po 1. světové válce zcela jiných rozměrů. Je třeba přehodnotit stávající ideály, které během války vzaly za své. Stejně tak je nutno přistoupit k této revizi i z pohledu nově vznikajících států a nového uspořádání Evropy, v které se razantně proměňují politické poměry. *Stát novodobý časem stává se pořád více a více demokratickým a lidovým, a tento lidovější stát v XVIII. století prohlašuje práva člověcká a osobní.[...]Tak se idea humanitní vyvíjí a ztělesňuje v novodobém životě společenském.*⁷

Masaryk se pokouší o obnovu těchto ideálů, ale v atmosféře a smýšlení nové doby. Je si vědom, že Evropa se potýká s krizí (na tento problém nahlédneme později) a proto se snaží poukázat na základní kameny, které stály na počátku moderní Evropy téměř o více jak století dříve. Zdůrazňuje především dva pilíře, na nichž stojí celý jeho ideál humanismu. Jsou jimi náboženství a mravnost. Masaryk nechápal tyto dva principy v souladu či nutném propojení, ale jako dvě lehce odlišné sféry.

Mravnosti je třeba ve společnosti. *Mravnost, je poměr člověka k člověku.*⁸ Je tedy jakýmsi měřítkem v jednání mezi jedinci. Není však pouhým jednáním, které uskutečňujeme pouze v určité chvíli, ale dle Masaryka je tím základním v mezilidském kontaktu. *Potřebujeme mravnosti ve svém styku s bližním.*⁹

⁷ Ideály humanitní, str. 10

⁸ Ideály humanitní, str. 55

⁹ Ideály humanitní, str. 55

Neodkazuje zde však na bližního v blízkém kruhu rodiny, ale v rámci celé společnosti, celého národa, dokonce bychom mohli říci celého světa.

Náboženství je dále nadstavba mravnosti. *Náboženství má širší okruh než mravnost; v náboženství mravnost je obsažena.*¹⁰ Přestože je náboženství jakýmsi východiskem mravnosti, Masaryk zachází ještě dále a snaží se je vyčlenit. *Chci mít mravnost na náboženském základě, ale na náboženství jiném než tom, které se oficiálně podává.*¹¹ Je si zcela jasně vědom rozdílu mezi náboženstvím, jak je definováno a náboženstvím, které se praktikuje či by mělo být základem jeho mravnosti. Striktně rozlišuje náboženství definované a náboženství praktikované. Slovem náboženství Masaryk myslí všechny projevy zbožnosti. Náboženství dle jeho názoru nemůže existovat bez zbožnosti. Takové náboženství je prázdné.

Cit je v náboženském projevu velice důležitým. Ukazuje vztah nejen k bohu, ale také vztah člověka ke světu. Projev citu a lásky je pro dle Masaryka důležitým východiskem pro vztah mezi lidmi. Náboženství si vyhrazuje právo na určitý pohled na svět, který je do jisté míry vlastní i člověku, který dané náboženství uctívá. Právě onen ucelený či jednotný pohled na svět je pojítkem mezi dvěma jedinci. *Člověk má k člověku vrozenou lásku, sympatii, cit družnosti a lidskosti [...] Náboženství spojuje člověka s člověkem.*¹²

Nutným rozsouzením je také dle Masaryka samotný základ mravnosti. Tedy zda vychází z rozumu či emocí neboli citu. Sám Masaryk volí syntézu obou těchto směrů, tedy, že v mravnosti se cit a rozum nevyklučují, ale mohou si být prospěšní, ale přesto klade větší důraz na cit. *Myslím tedy, že soulad citu s rozumem a do jisté míry převládání citů nám bude základem mravnosti.*¹³

Citem, který pak sjednocuje mravnost s náboženstvím a propojuje jejich světy je dle Masaryka láska. Tato láska se vyznačuje náklonností k blízkým osobám, ale také k celému člověčenství. *Tento ideál humanitní, člověctví, jest základem všech tužeb novodobých a zejména také národnostních.*¹⁴ Zakotvení mravnosti v náboženském základě má také praktické důvody. Masaryk se

¹⁰ Ideály humanitní, str. 55

¹¹ Ideály humanitní, str. 56

¹² Hovory s TGM, str. 212

¹³ Ideály humanitní, str. 56

¹⁴ Ideály humanitní, str. 9

nepokouší podrobit mravnost náboženskému kodexu, který hlásá církev, ale snaží se pracovat s těmi nejzákladnějšími motivy. Láska k bližnímu, láska k rodině, láska k sobě samému. Láska, jako cit, který je nutno zaměřit správným směrem. Neboť je si vědom, že ukotvení mravnosti na citu nese také své svízele.

Poukazuje na nutnost nadhledu v posuzování mravnosti neboť, kde je cit jsou i sympatie, které mohou rozvažování strhnout na svou stranu. Proto nabádá k nutnosti vychovávat silné individuální jedince, kteří budou schopni poslouchat tento cit, ale dostatečně jej řídit rozumem. *Hledejme vzdělání, právě proto, že cit je slepý, musíme citu svítit rozumem.*¹⁵

Nepopírá, že mravnost může existovat i bez náboženství stejně jako duchovní život, ale neshledává ji jako zcela dokonalou. Úplné oddání se správnému jednání nejen k ostatním lidem, ale ke světu jako celku je poté dle Masaryka povýšeno na určitý náboženský kult. Činí-li člověk správně a je plně oddán mravnímu jednání ve svém životě jeho konání lze připodobnit k náboženskému uctívání. *Požaduji náboženství jako nutné dovršení duchovního a kulturního života.[...]Žít mravně je pravé uctívání Boha.*¹⁶

Cesta, kterou Masaryk ukazuje je cestou složitou. Zakládá si na potlačení vlastního egoismu, vyzdvižení citu, empatie, mravnosti a rozumu. Ačkoli nabádá k citu a lásce k druhým, velmi silnou složkou je také rozum. Emoční stránka mezi lidmi je výchozím bodem pro jejich jednání, ale rozum je možnou nadstavbou k plnému zvršení. Zde je možné vidět, Masarykovu touhu po výchově člověka samostatného, humanitně smýšlejícího a především uvažujícího nad svým životem. Vyhrazuje se proti fanatickému uctívání náboženského kultu, potlačování lidskosti či tělesnosti. Takové projevy v náboženství neshledává pozitivními. Takové projevy jsou patologickou odchylkou, která člověku naopak škodí. *Náboženství není věc nervů a záchvatů; nýbrž uvědomění smyslu života, uvědomění člověka normálního, tělem i duchem zdravého.*¹⁷

Tento směr, kterým se ubírá, nutí člověka převzít zodpovědnost za svůj vlastní život, podbízí jej k zamyšlení a objevování sebe sama. Snaží se vyjevit

¹⁵ Ideály humanitní, str. 60

¹⁶ Hovory s TGM, str. 236

¹⁷ Hovory s TGM, str. 236-237

z člověka takové vlastnosti, které budují silný zdravý charakter a odhalují lidskost v celé její šíři. Náboženství, jak jej uchopil Masaryk, posiluje v člověku tyto vlastnosti. Lze nazvat tuto vidinu idealistickou, ale to lze udělat i s jakýmkoli jiným náboženstvím. Je to vidina, idea náboženského konceptu, který neslouží čistě duchovnímu životu, ale propojuje život duchovní a světský v jedno.

Masarykův humanitní ideál není ničím převratným, snaží se pouze následovat tradici a podat člověku žijícímu v moderním světě hnaném stále vpřed nové vysvětlení. Nehledá nová východiska, je si vědom, že ideály, které humanitní smýšlení vpustily do světa, mají stále svou platnost. Avšak z pohledu moderního smýšlení pokrokové Evropy se můžou tyto myšlenky jevit jako zkosnatělé či již dávno nahrazené. Masaryk se tak nepokouší o obnovu humanitních ideálů, ale o změnu pohledu na ně. *Hádanky jsou staré a odpovědi k nim jsou také staré. A mnohé ty odpovědi jsou dobré a správné.[...]Pak mnohé, co jsme dávno slyšeli, dostává pro nás nového smyslu.*¹⁸

Na těchto zrenovovaných základech Masaryk dále pracuje. Humanitní ideály jsou mu základním pilířem, který podpírá celý jeho politický program. Otázky, které se zaobírají myšlenkami vlastenectví či mezinárodní nevráživosti se propojují právě v jeho pojetí mravnosti. Neboť skrze lásku k bližnímu vzkvétá i láska k národu samému či nenávisť k jinému národu.

Své myšlenky protkuté humanismem završuje oddaností k náboženství. Netouží však po náboženství církevním, ale o formě jisté bohoslužby, kterou nachází u Ježíše Krista. Hlavním motivem této myšlenky není pasivní víra, ale znamená také být aktivní v jejím vykonávání. *Náboženství není jen věřením a poznáním, nýbrž je bohoslužbou.*¹⁹ Avšak ani tato služba není slepá. Je spojena s výkonem, který nemusí vždy nutně sloužit Bohu, ale také druhému člověku. Masaryk nepožaduje víru církevní, která je dle jeho měřítek jistým způsobem sobecká, ale požaduje víru, která člověka posouvá vpřed. *Víra pravá, správná, která neuspává, ale budí a žene.*²⁰ Je zřejmé, že neuznává prázdné uctívání model

¹⁸ Ideály humanitní, str. 62

¹⁹ Hovory s TGM, str. 205

²⁰ Hovory s TGM, str. 242

a provozování rituálů, které se stali jakousi povinností. Proto vyzdvihuje postavu Ježíše, v kterém spatřuje právě tento zápas proti vyprázdnění víry.

Humanita spojená s náboženstvím byla pro Masaryka klíčová. Důraz, jaký kladl na náboženství lze vidět i v politickém životě, kde se nechává inspirovat Jean Jacquesem Rousseauem a snaží se posílit formu civilního náboženství také ve vznikajícím Československu.

2.2 Problematika národa a národnosti

Při formování nově vzniklého Československého státu si je Masaryk spolu se svými kolegy vědom problému, který před nimi stojí. Jedná se o nalezení vlastní identity. Utvoření Československa je staví před otázku, posílení vlastenectví československého, je třeba usilovat o svou novou identitu a její posílení. Masaryk jej nazývá „*láskou k vlasti*“²¹. Za vlády Rakouska – Uherska bylo pro většinu českého národa myšleno tzv. „*láskou k vlasti*“ jejich půda, či domovina. S postupem času, s vývojem národního smýšlení a identity národa se tento pojem rozšiřuje a transformuje i svůj vnitřní význam. Půda se stává pouze jednou z oblastí, další „*láskou*“. Jak uvádí Masaryk ve své knize *Ideály humanitní*, je „*láska k půdě*“, jedním z důležitých prvků, které jsou společně provázány s dalšími okruhy a spojují se v pojetí národnosti.

Vývoj Evropy dospěl od uctívání jednotné církve a monarchie k otázkám národním. Lidé již nejsou spojováni jedním panovníkem či bohem, ale do popředí se prodírají otázky národní, které jsou spojovány s vlastenectvím a nacionalismem. Masaryk si je vědom této změny a vidí, že je třeba posílit lidské vazby k státu. Dosavadní smýšlení bylo vedeno spíše protirakousky. Cokoliv spojovaného se státem, vzbuzovalo nevoli a jistou formu odporu. Národ jako takový je tedy třeba posílit právě v politickém životě. Je nutno přetrhat dosavadní předsudky a poukázat, že nový stát by tu měl být především pro lid a nikoli

²¹ *Ideály humanitní*, str. 67

opačně. *Odrakouštět, to znamená získat smysl pro stát a státnost, pro státnost demokratickou.*²²

Masaryk ukazuje na rozdílnost smyslu vlastenectví či nacionalismu, který je doposud zakořeněn v Československé společnosti. Naráží na rozdíly uvnitř státu samotného, které vychází z nacionálního smýšlení jednotlivců. *Národ je organizací kulturní, stát organizací politickou.*²³ Masaryk vidí vývoj Československa pozitivně, ale také vidí mezery, které autonomní státy již překlenuly. K posílení vazeb na stát proto využívá civilního náboženství, které vychází z tradičních hodnot, ale přepracovává je. Zavádí státní svátky, jsou zdůrazňována různá místa či události v dějinách, které mají posílit právě vztah k historické tradici celého státu. Ukazuje na nutnost posílit vlastenectví, ale na celostátní úrovni. Dle Masaryka je důležité *především znát naši minulost – a neupadat v náboženskou nečinnost.*²⁴

Jeho cílem je oprostít smýšlení lidí od předsudků staré doby. Je třeba jakéhosi státního uvědomění. Jedním z důvodů, které Masaryk uvádí pro odtržení od monarchie je dopřát národu, co žádá, je třeba vyhovět mu a dopřát za dost jeho sebeurčení. Pokračovat v historickém vývoji, které dle jeho smýšlení směřuje k samostatnosti. Cílem je autonomní stát, který by naplňoval ideje, které lidé požadují. Masaryk poukazuje na vývoj dějin a jejich provázanost v čemž následuje i smýšlení Františka Palackého. Dějiny jsou kapitolou uzavřenou, ale knihou bez konce. Naznačuje směřování dějin, které se vzhledem ke své minulosti vyvíjejí. V tomto vývoji však také sleduje intelektuální rovinu, neboť společenské smýšlení se v různých epochách vzhledem k rozsahu vzdělanosti mění.

Impulz, který pro Palackého i Masaryka znamenají předchozí kapitoly dějin, by v jejich době měl dojít k završení další kapitoly. *Národním snahám byl položen určitý cíl – domoci se samostatnosti.*²⁵ Myšlenka samostatného státu, se vynořuje skrze dějiny a nabádá k realizaci, aby český národ mohl rozhodovat o svém dalším vývoji. Palacký se ubírá směrem, kdy nám předkládá vlastní českou minulost, co jsme v historii vykonali, jaké osobnosti, pozdvihli náš národ. Křísil

²² Hovory s TGM, str. 271

²³ Hovory s TGM, str. 271

²⁴ Hovory s TGM, str. 220

²⁵ Česká otázka str. 101

minulost a z ní tvořil budoucnost. Ukazuje, že český národ se samostatnosti bát nemusí, neboť k ní již dlouhodobě směřuje, je pouze třeba učinit poslední krok a realizovat ji.

Oproti Palackého smýšlení se vynořují pohnutky Karla Havlíčka Borovského. Zatím co Palacký směřuje své myšlenky k slavným epochám našich dějin a poukazuje na určité tradiční hodnoty, na které bychom měli navázat, Havlíček se dovolává nové cesty. *Podstatu češství zakládá na svobodomyšlnosti.*²⁶ Dějiny neopomíjí, ale pro jeho myšlenku je důležitá cesta vpřed, je nutné vyhlížet budoucnost a k ní směřovat než se ohlížet za minulostí. Příkladné je vidění demokracie u obou představitelů. Palacký rozumí národovládu či lidovládu ve smyslu konstitucionalismu, kde je vláda lidu podřízena vyšším říšským vlivům. Zatímco Havlíček v demokracii vidí hlavně lidovost, jakou v ní dnes můžeme vidět i my. Vládne i třída nižší a lidé, kteří dříve neměli žádná politická práva. Havlíček má revolucionářské řešení, dovolává se svých práv a rozšiřuje pojem národa politicky a sociálně. Naopak Palacký chápe národ jako půdu bez politického a sociálního podtextu.

Z obou těchto konceptů se Masaryk nechává inspirovat. Vyzdvihuje Palackého práci s dějinami, která poskytuje českému národu zakotvenost a vztah ke své vlasti. Havlíčkovo smýšlení kvituje nikoli pro jeho vztah k dějinám, ale především pro jeho zápal pro národ. Havlíček je zapáleným vlastencem, který se chce realizovat ve státě zcela sám, který chce o státě rozhodovat. Tento přístup je Masarykovi velice blízký.

Dle mnohých, včetně Masaryka, nastala doba, kdy již staré systémy nejsou schopny naplňovat představy lidí a musí nutně dojít k reorganizaci. *Domoci se samostatnosti aby národ sám rozhodoval o svém dalším vývoji.*²⁷

Překážkou, kterou vidí jako klín v porozumění je politická neznalost. Posílení vazeb na stát prostřednictvím civilního náboženství nemůže být dostačující. Je jakýmsi využitím tradice či rituálu ve prospěch státu, který vyvstává z náboženských principů. Posílení tohoto vztahu však není jediným úskalím, tím je právě politická aktivita. *My Čechové však cítíme politicky méně,*

²⁶ Česká otázka str.110

²⁷ Česká otázka, str. 101

*pro nás je národ osobností mravní.*²⁸ Problematika začlenit lid do politického života naráží na národní problémy. Masaryk nechce dopustit, aby Československo následovalo cestu dřívější monarchie a podporovalo pouze jeden či dva národy na úkor ostatních uvnitř státu.

Pro inspiraci proto sahá do Evropy, jak společně fungují malé autonomní státy. *Už před válkou mě poutal osud malých národů; viděl jsem pro ně jedinou cestu – politickou součinnost a vzájemnou hospodářskou i kulturní.*²⁹ Tyto malé národy jsou schopny společně spolupracovat a domluvit se nenásilnou cestou, vyjít si vstříc a podpořit se. Jejich uskupení překlenuje otázky nacionální a vyzdvihuje politickou a státní součinnost.

Také jejich počínání Masaryk odůvodňuje. V Evropě vidí několik velkých a silných států, které by mohli svou vlastní silou tyto malé podrobit. Právě strach z neustálé hrozby ze strany velkých států jsou důvodem spolupráce malých národů. *Menší národy musejí být světové právě pro svou relativní malost a slabost.*³⁰ Aby tyto státy byli schopné konkurovat a bránit se, musí spolupracovat. To je také dle Masaryka cesta, kterou by se měla ubírat vnitrostátní politika, a také světová. Otázky národní, by měli ustoupit do pozadí a dát vyniknout otázkám humanitním.

Účelně nazývá mnohdy státní problémy či otázky humanitními neboť v jeho koncepci se překrývají. *Mravním základem vši politice je humanita – a humanita je náš program národní.*³¹ Nevyzdvihuje tak otázky státní, ale humanitní, kterým přikládá hlavní význam v politickém programu jakéhokoli státu. Neboť právě stát má pečovat o člověka a starat se o něj. Lidé mají usilovat o demokratický stát, mají se podílet na jeho budování, vývoji a chodu, ale taktéž stát musí svému lidu dobře sloužit.

Jeho snahy o spojení národů uvnitř Československa mají tedy jednoho společného jmenovatele. A tím je humanita. Masaryk apeluje na nutnost upozadění otázek národních ve prospěch vyššího zájmu otázky národnostní. *Své vlastenectví musíme teď projevovat vědomou státností.*³² Poukazuje na fakt, že

²⁸ Ideály humanitní, str. 67

²⁹ Hovory s TGM, str. 267

³⁰ Hovory s TGM, str. 267

³¹ Světová revoluce, str. 556

³² Hovory s TGM, str. 271

období Habsburské monarchie již pominula. Je proto třeba se postavit ke světu jako lid, stát, společný ucelený národ Československý. Již nejsme součástí monarchie, kde naše rozhodnutí mohou mít dopad maximálně na vnitrostátní politiku v menším významu. Nyní jsme nový stát, který musí zaujmout své stanovisko k celému světu. *Naše politika musí být světová, světově orientovaná.*³³

Je proto zapotřebí usilovat o jednotu uvnitř státu, ale také o jednotu celosvětovou. Masaryk si uvědomuje, že svět již není uskupením států uzavřených do sebe, ale států expandujících. Proto je třeba usilovat o vnitrostátní politiku na takové úrovni, aby její vliv mohl být platný také na úrovni světové. Ideál takové politiky spatřuje ve spojení demokracie a humanitních ideálů, které by státům měli být vlastní. Na koncept tohoto spojení se nyní podíváme blíže.

2.3 Humanita v demokratickém státě

Aby se podařilo překlenout národní otázky, které mohou stavět bariéry, je třeba si uvědomit, že Československo je demokracie, nikoli monarchie. Na tento fakt apeluje také Masaryk. Národy, které se vyskytují na území Československa, se musí naučit pracovat s nově získanými možnostmi, které jsou nyní vloženy do jejich rukou. Již není panovníka, kterého by následovali, již není stát, který by poroučel. Demokracie je časem možností, ale také zodpovědnosti. Ale i demokracie však potřebuje své autority, ale v zcela jiném významu než tomu bylo v monarchii. *Demokracie potřebuje vůdce, ne pány.*³⁴

V letech 1926 – 1927 kdy společně s Karlem Čapkem dopisují knihu Hovory s TGM si je Masaryk vědom politické nezkušenosti, které ve společnosti panuje, ačkoli po osamostatnění uplynulo již pár let. Přesto neztrácí optimismus. *Nadaní jsme, jen co je pravda, ale jsme trochu nestálí, nedosti rozvážní a politicky, řeknu, zelení; a politická nezkušenost je živnou půdou demagogie, a té máme víc než dost.*³⁵ V novém státě vidí jak potenciál, ale také hrozbu, která by mohla vést daleko od demokracie.

³³ Hovory s TGM, str. 247

³⁴ Hovory s TGM, str. 262

³⁵ Hovory s TGM, str. 270

A právě demokracii považuje za nutnou pro další vývoj státu. Ačkoli může tato cesta být obtížná, myslí si, že je ta pravá. Demokracie je totiž spolunositelem další myšlenky, která má zajistit kladný vývoj státu nejen na vnitřní úrovni, ale na celosvětové. *Demokratický ideál není jen politický, je i sociální a hospodářský.*³⁶ Demokracie sebou nese nároky nejen na určité politické uspořádání, ale také na ideály s ní spojenou.

K naplnění tohoto ideálu má přispět již dříve zmiňovaná humanita. *Humanita - toť náš národní program.*³⁷ Humanita jako program není pouhé heslo či idea dokonalé společnosti. Masaryk není idealista, nýbrž realista. Humanita má v demokracii sloužit jako garant. Díky tomuto spojení Masaryk vkládá tolik důvěry do demokracie a jejího vlivu na globální politiku a poměry. *Demokracie je zárukou míru. Pro nás i pro svět.*³⁸

Ve spojení humanity a demokracie spatřuje možnost překlenutí národních rozdílů. Jednání v mezích demokracie má přinášet výsledky, které nebudou nadržovat jednomu národu a jiný utlačovat, ale povedou k výsledkům, které by měli povznášet člověčenství. Demokracie podrobená humanitě zajišťuje určitou nestrannost a přední zájem by měl pokaždé být kladen především na otázky lidské nikoli národní či politické. Pokud dojde k naplnění tohoto požadavku, nebude mezi národy velkých rozporů. Jejich hlavním motivem bude humanita, která překlenuje národy a spojuje je v jedno. *Mezi láskou k národu, láskou k vlasti a humanitou není rozporu.*³⁹

Ačkoli humanita stírá národní rozdíly, demokracie nesmí upadat v letargii. Demokracie se oproti monarchii vyznačuje flexibilitou a neustálým vývojem, ale k tomu je dle Masaryka potřeba tvrdé práce a to hlavně práce cílené. *Je třeba jasného, rozumného programu politického a kulturního.*⁴⁰ Snahy tohoto smýšlení se nesmí omezovat na pouhé vnitrostátní otázky, ale je třeba vystupovat s nimi světově. Masarykův požadavek po dodržování humanitních ideálů a vystupování na celosvětové úrovni, může vzbuzovat dojem, že jeho zájem byl více zaměřen na

³⁶ Hovory s TGM, str. 262

³⁷ Hovory s TGM, str. 272

³⁸ Hovory s TGM, str. 265

³⁹ Hovory s TGM, str. 272

⁴⁰ Hovory s TGM, str. 271

mezinárodní vztahy než na vlastní vnitrostátní problémy, ale opak je pravdou. Jeho myšlenka vychází z ideálu, který spojuje dohromady jednotlivé autonomní státy do celonárodního uskupení, které je schopné řešit všechny možné otázky a konflikty rozumnou cestou. Také se nesnaží zcela upozadit národní otázky, kterými by se politika měla zabývat. Naopak své snahy směřuje k politice, která by respektovala jednotlivé národy uvnitř státu, ale zároveň nevyzdvihovala žádný z nich. Aby zabránil tomuto nadřezování, zaštiťuje demokracii právě humanismem. *Žádám-li od politiky, aby sloužila člověčenstvu, neříkám tím, aby nebyla národní, ale aby byla spravedlivá a slušná.*⁴¹

Tím, že podporuje v demokracii humanitu, také neprokazuje slabost. Humanita je ideálem, který je založen na myšlence pomoci druhému, ale nikoli podrobení se druhému. *Humanita je proti násilí: ale není pro pasivitu, naopak pro aktivitu, pro energii co nejučinnější – humanita nemá být slovem a na papíře, nýbrž skutkem a skutkem stálým.*⁴² Tento princip pomoci nikoli nadvlády se také dobře uplatňuje v demokratickém systému, který nemá sloužit k nadvládě, ale vedení a pomoci jak národům uvnitř státu, avšak také na úrovni mezinárodní politiky.

Přestože se Masaryk označuje za realistu, mnohdy si klade velké cíle. Není to pro náhlé vzplanutí pro idealistické myšlenky, ale pro jasnou vizi dalšího vývoje. *Bez víry v ideje a ideály je život jedinců i národů jenom živořením.*⁴³ Uvědomuje si, že nejenom jedinci, ale každý stát potřebuje vzhlížet k nějakému ideálu. Potřebuje jít za jistou vizí, které je hnacím motorem vývoje. Proto neshledává tyto ideály idealismem svého myšlení, ale vidinou budoucnosti, o kterou se musíme neustále snažit a ke které se musíme snažit ubírat.

Ačkoli Masaryk zakládá své myšlenky na humanitních ideálech, musí čelit také problému, které po první světové válce vyvstává již jako zcela zjevný. Ideály humanismu se potýkají s krizí, kterou vnímají všichni myslitelé této doby. Dopad této krize je však patrný nejen v politice ale také v celé společnosti.

⁴¹ Hovory s TGM, str. 273

⁴² Světová revoluce, str. 559

⁴³ Hovory s TGM, str. 273

2.4 Problematika dekadence humanismu moderního státu

Nálada v Evropě po první světové válce, nemá vzestupný pozitivní směr, ale naopak. Stále, jako by ji svazovaly dozvuky války. Toho si lze povšimnout i na směru myšlenkového zájmu, který se stále častěji obrací k existencialismu, evolucionismu či pozitivismu. Je možné zde pozorovat příklony ke smýšlení, jež oslavuje člověka, ale zároveň poukazuje na jeho nicotnost a bídu, v níž se ocitá. Oslavuje se intelekt, ale morální hodnoty či etické normy jsou mnohdy upozaděny ve jménu pokroku. Lze uchopit tento okruh v jednom celku a nalézt společný bod, který je opomíjen. A tím je právě sám člověk. Ve své snaze pojmout člověka se tyto progresivní směry dopouští velkého omylu. Snaží se každého jedince postavit na jeho vlastní nohy, snaží se jej oprostít od všech závazků, které ho dosud svazovali se zkonstatěným světem. Celý svět i jeho život je člověku vkládán do jeho vlastních rukou či do rukou neosobní mašinérie přírodních zákonů, v nichž je pouhou součástí, jež nemá žádný význam.

Masaryk si je vědom tohoto úpadku, ale i přesto je stále optimistou. Krizi, která se nyní vyskytuje v Evropě, spojuje právě s onou změnou světa. *Žijeme právě v době přechodní. [...] Jsme – všechny státy a národy – v těžkém přerodu.*⁴⁴ Je si vědom, že vývoj humanitních ideálů, který v Evropě probíhal, se váže k samotným počátkům liberalismu a nálad po francouzské revoluci. Toto smýšlení však již zcela nekoresponduje se smýšlením společnosti. Vnímá tuto krizi a také její důsledky, které se zatím promítá do nálad a právě do lidského smýšlení. *Symptomem krize je mu moderní sebevražednost.*⁴⁵ Rozvrat či vnitřní rozkol, ve kterém se starý kontinent nachází lze spatřit právě na tomto fenoménu, kterým Masaryk hlouběji zabývá.

Velký vliv na Masarykovo smýšlení měl právě Comtův pozitivismus. Masaryk oceňuje především otázky zabývající sociologií. Zatímco Comtovy myšlenky mají především teoretický charakter, Masaryk se snaží veškerou svou činnost úzce svázat s praxí. Masaryk není úplným následníkem, nýbrž si

⁴⁴ Hovory s TGM, str. 263

⁴⁵ Češi I, Jan Patočka, str. 22

ponechává volný prostor. *Comte vykládá současnou duševní krizi jakožto důsledek přechodu k stadiu pozitivnímu; Masaryk s tím však souhlasí potud, že vidí problém jako spor tradičně náboženského a beznáboženského nazírání na věci.*⁴⁶ Zatímco Comte tuto krizi vykládá v souladu se svou filosofií, Masaryk je v tomto směru zdrženlivější. Je si vědom, myšlenkové proměny. Vidí člověka, který začíná tápat v nejistotě a svět, který mu měl být oporou, se staví do jeho opozice. Již neplatí tradiční uspořádání zahrnující člověka, společnost, svět, Boha. Nyní existuje pouze člověk, nic jiného, žádná jistota, žádný bod, který by sloužil jako opora. Husserl ukazuje, že náboženství bylo v minulosti pro člověka nejvyšší a poslední jistotu. *Ve všeobecném idealizačním procesu, jenž vychází od filosofie je Bůh takřka logifikován, ba stává se nositelem absolutního logu.*⁴⁷

Tuto krizi, vyvěrající z problematiky střetu dvou zcela odlišných pohledů na celé uspořádání světa je třeba po odhalení příčin začít potlačovat. Dle Masaryka je nutností podat člověku pomocnou ruku, je třeba nalezení jistoty, o kterou se může opřít. Nehledá však v moderním proudu, ale hledá již jistotu známou, kterou však transformuje do nové podoby. *Jemu je náboženství především cit důvěry a lásky v odevzdanosti světu a svým úkolům.*⁴⁸

Nesnaží se vnutit člověku církevní náboženství, ale jde k samotné podstatě, na samotné jádro, které poodkrývá. Nenutí k církevní příslušnosti, ale poukazuje na víru jako princip, jenž může být stabilním bodem a oporou každému, kdo se cítí utlačován v technokratickém světě bez hlubšího smyslu. Právě snaha navrátit lidskému životu smysl, účel a zároveň jej podpořit v jeho samotě je úkolem náboženství. *Náboženství je praktické, životní v hlubokém slova smyslu. Není dočasně definováno svými dogmaty, ani obřady, ani svou historií, nýbrž pochopením své podstaty, a tou je vědomí závislosti člověka na náboženství, na Bohu.*⁴⁹

Takovéto uchopení náboženství pomáhá využít jeho potencialu, který je modernímu člověku již skrytý. Přestože se Masaryk podbízí s myšlenkou silného jedince, opírajícího se o náboženství oproštěné od církve, není to pobídka

⁴⁶ Češi I, Jan Patočka, str. 23

⁴⁷ Češi I, Jan Patočka, str. 25

⁴⁸ Češi I, Jan Patočka, str. 26

⁴⁹ Hovory s T. G. M., str. 206

k subjektivismu, ale naopak. Filosofický subjektivismus odsuzoval a to právě z důvodu neslučitelnosti s ideálem náboženství. Pokud člověk přijme subjektivismus, spoléhá se čistě na své myšlení, na sebe. Kritizuje proto Goetheho i Kanta, kteří se dle Masaryka dopouštějí právě onoho prohřešku nadřazení subjektivismu řádu světa. *Století velké revoluce, jež chtěla lidstvo postavit na docela nov základ a na trůn Nejvyššího.[...]Kanta tímto prohlásil za titána, za vzbouřence proti Bohu, který z člověka chce učinit alespoň poloboha.*⁵⁰

Pokud by se přiklonil k subjektivistickému smýšlení, vyměnil by pouze technokratický svět bez odcizenosti, za svět subjektivistické samoty. Masarykův objektivismus vypracovaný na náboženském základu odmítá následovat svět čistě technického pokroku. Ponechává si prvky tradicionalistické a to především z humanitního hlediska. *Nadějnost je podstatou náboženství.*⁵¹

Do společnosti, jež je rozvracena myšlenkovou krizí, nepřináší nic nového. Pouze reinterpretuje již známé. To není myšleno v negativním smyslu, ale jako geniální pohnutka. Nejenom, že využívá známého motivu k odvrácení krize, ale používá náboženství také jako ručitele etického a především humánního jednání. Svou koncepcí předkládá pevný bod, který je jistotou pro jedince ve státě, ale zároveň se snaží odvrátit dekadenci těchto ideálů, která je zapříčiněna moderní vědou vybudovanou na přírodovědném nazírání.

Krizi, kterou zde spojuje s náboženstvím, sleduje i v demokracii. Tedy demokracii nově vzniklého státu. Těmto chybám však nepřikládá většího významu, neboť je reflektuje zcela s nadhledem. *Demokracie má své chyby, protože občané mají své chyby.*⁵² Krizi nepřikládá pro nově vzniklý stát větší váhy. Je si vědom potíží, které jej ovlivňují, ale mnohem závažněji vnímá tuto problematiku z pohledu jednotlivce. Československo se potýká s problémy, které však pramení z nezkušenosti, které jsou svázány s politickým uspořádáním. Problém humanitních ideálů, které však vynikají na nadnárodní úrovni jsou mnohem závažnější. Masaryk však i zde věří v další vývoj, který tyto problémy překoná.

⁵⁰ Češi I, Jan Patočka, str. 31

⁵¹ Hovory s TGM, str. 206

⁵² Hovory s TGM, str. 263

2.5 Vyzdvižení základních ideálů a jejich význam v politickém systému

Masarykova koncepce pracuje především s myšlenkou společnosti jako organického celku, který se vyvíjí. Dle toho jsou také nastaveny jeho stěžejní body. Systém, který Masaryk předkládá, se nesnaží ve své podstatě popsat správné fungování státu či jak má v praxi působit jednotlivé složky státu. Od těchto otázek se zcela nedistancuje, ale jako stěžejní pilíře spatřuje zcela v jiné oblasti. Tím je koexistence rozličných národů v pospolitosti jako jednoho národa.

Jeho ideály jsou zaměřeny směrem ke každému jedinci. Nepokouší se tak systém vystavět na základech, které opomíjí jednotlivce, ale právě s nimi pracuje. Jeho tezí je určitý model výchovy od dítěte pod dospělého jedince, který je soběstačný, rozumný, inteligentní a ve svém jednání především neegoistický. Pokud se tedy podaří posílit národ na této úrovni, vznikne silný stát s perspektivní budoucností. Alespoň tak by se dali zformulovat Masarykovy myšlenky.

Jeho základní principy mravnost, láska a humanita by se v politice státu měli odrazit pokud je v takovém modelu vychováván každý jedinec. V jeho počínání lze spatřit myšlenky antických řeckých myslitelů Aristotela a Platona. Jejich myšlenky museli být Masarykovi jistě inspirací, přestože v době vzniku Československa se poměry výrazně proměnili. Toho si je vědom a snaží se proto jednotlivé ideály upravit do kontextu moderní doby. Způsob jakým pojímá víru je velice liberální, ale pro moderního člověka zároveň inovativní a přitažlivý. Není to rezignace na víru, ale její obnova v čistém duchovním významu, který je oproštěn od prázdného vzývání a nic neříkajícího rituálního opakování.

Tato schopnost nově reflektovat zkosnatělé myšlenky se ukazuje jeho výsadou. Propojení ideálů, o které usiluje v každém jedinci, s politikou mu otvírají obzory nejen ve vnitrostátní politice, ale do celého světa. Ideál lásky, který se snaží potlačit ego a vyzdvihnout smysl existence každé žijící bytosti je dokonalým hnacím motorem demokracie. *Demokracie pravá, založená na lásce a úctě k bližnímu a k bližním všem, je uskutečňováním božího řádu na zemi.*⁵³ Takovéto pojetí demokracie není pro Masaryka polem působnosti, kde se

⁵³ Hovory s TGM, str. 261

střetávají individuální zájmy, ale místem, kde mají vznikat konstruktivní myšlenky, které napomáhají celku. Tímto celkem míní svět. Je si vědom, že prvním krokem je budování vlastního národa, ale to je pouhým vykročením k tomu, abychom byli schopni spolupracovat i na mezinárodní úrovni. V tomto měřítku lze každý stát hodnotit jako jednu personu, která má své zájmy své vize a názory. A pouze za předpokladu, že jsme schopni jako jedinci budovat náš vlastní stát, jsme schopni i jako celek prospívat na mezinárodní úrovni ku prospěchu celého světa.

Lidé v Československu si museli na nové poměry zvykat, což se nikdy neobejde bez nesnází. Zažité stereotypy se stali překážkou, kterou je nutno překonat či odstranit. To je ovšem spíše doménou mladší generace, které je flexibilnější a tvárnější. Sám Masaryk v rozhovorech s Karlem Čapkem říká: „*Potřebujeme padesáti let nerušeného vývoje, a budeme tam, kde bychom chtěli být už dnes*“.⁵⁴ To lze uchopit ze dvou pohledů na situaci. První z nich je samozřejmě dohnání poměrů oproti vyspělejším západním státům, má zde na mysli pokrok celkového fungování systému. Druhým pohledem je ovšem také to, že za tuto dobu dojde k přílivu nové generace, které si poměry, ideály a myšlenky Rakousko-Uherské monarchie vybaví pouze z vyprávění. Její pohled na svět již bude ztotožněn se vzniklým státem bez jakýchkoliv odkazů na předchozí vládu.

V tomto se projevuje Masarykova střízlivost a racionální uvažování. Sám sebe označuje za realistu a tento požadavek vkládá i do politiky. *Politicky mně realism znamená: neztrácej se ve vzpomínkách na slavnou minulost, usiluj o slavnou přítomnost; nedrž se jen hesel a slov, ale věcí, neboť pak můžeš věci zlepšovat a dávat do pořádku; nelítej v oblacích, ale drž se své země, je nejjistější a nejnepochybnější. Ať čemukoli sloužíš, drž se reality*.⁵⁵ Vidět svět realisticky je požadavek náročný. To lze spatřit i na Masarykově konceptu. Přestože nabádá k realismu, sám sebe za realistu taktéž pokládá, v jeho myšlenkách vidíme i patrnou dávku idealismu a optimismu. Ty jsou založeny především na jeho vidění humanity, na kterou klade důraz, v níž spojuje všechny své myšlenky a jež vkládá do rukou člověka. A právě z tohoto vkladu pramení jeho idealismus.

⁵⁴ Hovory s TGM, str. 270

⁵⁵ Hovory s TGM, str. 273

3 Politický projekt Václava Havla

Na Masarykovo vidění politického projektu či snah se pokouší o půl století později navázat Václav Havel. Nevychází z Masarykových myšlenek přímo, ale nechává se jimi inspirovat. Masaryk se pokouší vytvořit projekt, který by posloužil jako výchozí bod pro nově vzniklý stát. Jeho koncept pracuje s vizí nově vznikajícího státu, který je třeba budovat na určitých základech. Jeho ideje vznikají jako nárys, kterým je možno se ubírat, na kterých je možno stavět a především, které budou platné v nadcházejících letech. Tento koncept, je budován s jasnou vizí budoucích let.

Tyto snahy se pokouší realizovat jiným pohledem na politiku. Pokouší se vyvarovat politikaření, ale klade důraz na člověka. Tendence tohoto smýšlení mají za cíl vytlačit politické nesoulady a nahradit je obecným zájmem, kterým je člověk. Masaryk se vydává na cestu, kdy se pokouší položit základy státu, v němž může prosperovat každý člověk individuálně, ale zároveň celek státu získá určité poslání. Tím je určitá povaha, se kterou přistupuje ke každému jedinci.

Otázkami o zformování státu a jeho základech se Havel zaobírat nemusí. Nemusí pracovat s konceptem nového státu, musí upravit směr, jakým se stát ubírá. A přestože zde stojí v odlišné pozici než Masaryk, pokouší se aktualizovat podobný princip ve svých myšlenkách. I Havel se pokouší o politiku ze „zdola“, která má za cíl reflektovat lidské potřeby, sloužit člověku a nikoli být nástrojem k jeho utlačování.

3.1 Původní ideál politického humanismu dle Václava Havla

Představy o fungování státu, které Václav Havel předstírá na samotném počátku svého snažení, vycházejí z niterné lidské potřeby. Tyto požadavky nejsou politickými korekcemi či stranickým programem. Nechce konkurovat politickému systému v oblasti politiky, ale chce dosáhnout toho, aby politický systém jako takový dodržoval své vlastní zákony a respektoval svobodu a práva každého

jedince. Tato pozice proto není politická, ale v zásadě občanská a zároveň aktivistická.

Své myšlenky a názory nešíří skrze politický program, ani nevytváří prázdná hesla či symboly, které by měli sloužit jako bod, jenž by byl sledován. Forma sdělení, kterou užívá jsou scénáře divadelních her. Právě v těchto hrách nacházíme první myšlenky, které se svou satirou vymezují proti politické situaci. Havlova divadelní tvorba je zrcadlem moderní společnosti. Se zaujetím a jistým patosem vnáší do svých her problematickou situaci, která po druhé světové válce v Československé republice vyústila. Svět je mu inspirací, kterou přenáší na divadelní scénu. To, že ve svých hrách řeší otázky existencionálního rázu, otázky lidské svobody, práv a lidství obecně se stává základem pro jeho budoucí působení. Toto jsou body na kterých bude stavět i nadále.

V tomto nepolitickém duchu je sepsána i Charta 77, již byl Havel signatářem. Nepodléhá politickému programu, je sepsána z pohledu obyčejného člověka bez politického zaměření. *Charta není pravá ani levá nikoli proto, že je „někde uprostřed“, ale z důvodu hlubšího. [...] Jde jí o pravdu, o pravdivý popis poměrů a jejich svobodnou a objektivní kritiku.*⁵⁶

Avšak zastávat neutrální pozici a zároveň bojovat proti ideologii je velice obtížné. Ačkoli se Havel označení politika zřídka, je samozřejmé, že do politického sektoru se vždy s jistým politickým zájmem vstupovat musí. Každá ideologie v sobě nese nutnost politické sféry života. Nesouhlas s nějakou ideologií je již určitým politickým názorem. Samotný vznik disidentu u nás Havel pojímá jako určitou revoltu proti utlačování práv a svobod. Avšak toto vyhrazení z něj právě činí politicky činnou osobu.

Havel se snaží myšlenky zabývající se fungováním státu a jeho směřováním vždy pojímat ve vztahu k lidským právům. Nesnaží se reflektovat politické koncepty, nezajímá se o politiku z pozice politika, ale z pohledu obyčejného člověka. Z tohoto úhlu pohledu skutečně není politikem. Cesta, kterou však musí zvolit aby práva tohoto člověka získal už vede skrze politiku.

⁵⁶ Charta 77, str. 128

Samotný systém komunistického Československa Havel nenazývá diktaturou, ale „post-totalitním“⁵⁷ režimem. Tím se ovšem nepokouší naznačit, že se nejedná o diktaturu. *Je totalitní zásadně jinak, než jak jsou totalitní „klasické“ diktatury, s nimiž je v našem povědomí pojem totality obvykle spjat.*⁵⁸ Tímto rozlišením také ukazuje na různé způsoby fungování post-totalitního státu. Takový stát funguje na principu strachu, který se stává jeho obyvatelům vlastní. Nad každým jedincem se vznáší neustálá pohrůžka, potažmo žije v konstruktu světa, který je dokonalý. Tedy takový, který neexistuje. Přestože s danou ideologií jedinec nemusí souhlasit ani ji nevyznává, žije tak aby sám sobě ulehčil.

Havel ukazuje na velký problém moderní společnosti, který je aktuální i dnes. Souhlas člověka se špatným jednáním nemusí být vysloven, ale tolerance takového jednání je totéž, jako souhlas samotný. *Nemusí přijmout lež. Stačí, že přijal život s ní a v ní. Už tím totiž stvrzuje systém, naplňuje ho, dělá ho, je jím.*⁵⁹ Disidentství je určitým politickým výrazem, který brojí proti tomuto druhu souhlasu. Politika u nás, byla pasivní, tedy byla podřízena ideologii a musela s ní korespondovat. Nebyla občanským prostorem pro realizaci ani vznik ničeho konstruktivního. Stala se pasivním co do rozvoje a schopnosti reflexe potřeb celé společnosti. Oproti této strnulosti se staví, disidentství, které je aktivní. Nevytváří politické konstrukty, ale snaží se obnovit občanský prostor, který bude politickým změnám otevřen.

Tato otevřenost je obrazem odpovědnosti, kterou Havel pokládá za jednu z nejdůležitějších vlastností člověka. *Naše konání je vždy do nějaké míry prosvětleno odpovědností.*⁶⁰ Stejně jako existencialisté odsoudili člověka k neustále volbě, Havel přisuzuje člověku neustálé následování odpovědnosti v jeho činech. Ať už si ji člověk během svého jednání uvědomuje či nikoliv jeho jednání má vždy nějaký efekt, který by neměl být opomenut. Odpovědnost je však

⁵⁷ Jedná se o systém, který není klasickou diktaturou, ale vyrůstá na jejích základech. Je to politické uspořádání, které vzniká při střetu diktatury s konzumní společností. Její stabilita pramení zejména ze strachu a víry, které jsou každému jedinci podbízeny. Přizpůsobení tomuto systému je tedy vynucováno. Tento termín byl užit Václavem Havlem v jeho eseji *Moc bezmocných* a dodnes je jeho definice považována za velice výstižnou.

⁵⁸ *Moc bezmocných*, str. 8

⁵⁹ *Moc bezmocných*, str. 11

⁶⁰ *Dopisy Olze*, str. 253

kategorií, která se nevztahuje pouze k nám samotným, její vztah je globální, k celé lidské společnosti a celému světu samotnému. *Lidská odpovědnost je tedy, jak už ostatně ze samotného slova vyplývá, odpovědností k něčemu.*⁶¹

Toto neustálé vztahování se nejen k sobě samému, ale i ostatním se promítá do našich osobních preferencí a hodnot, s nimiž sympatizujeme. Způsob, jakým se stavíme k odpovědnosti, tedy do jaké míry jsme schopni ji reflektovat a uvědomovat si ji, tím současně utváříme sebe sama. Tento akt lze spojit především se solidaritou, altruismem a neustálou aktivitou v celém našem životě. *Jen v odpovědnosti lidské existenci za to, čím byla, je a bude, tkví její identita.*⁶²

Hlavním požadavkem k završení poznání sebe sama je především důležitý požadavek „žít v pravdě“. Tento požadavek dává člověku jeho svobodu a práva. Pouze pokud člověk „žije v pravdě“ může existovat prostor, který mu dovoluje jednat tak, aby realizoval sám sebe. Jakékoliv jednání, které nevychází z nás samotných ničí prostor pro svobodu a realizaci jedinců. Konání v tomto smyslu, se neděje z vlastní pohnutky, ale z jakési povinnosti. Ve shodě s tímto jednáním se vyskytují i prvky, které jsou v rozporu s dobrými mravy, slušností a svobodou. Havel nabádá k odmítnutí takového způsobu života. Každé jednání je třeba směřovat k „životu v pravdě“. *Je třeba ho vést z principu. Prostě proto, že se to má. Že je to správné.*⁶³

Pokud následujeme tohoto příkladu, vytváříme veřejný prostor, a také prospíváme státu. Tento prospěch není pro stát jakožto pro vládnoucí systém, ale pro každého občana, každého jedince. V tomto požadavku se odráží pojem, který Masaryk nazývá dobrou prací. To je práce, která je vykonávána pro národ, kdy každý dělá, to co umí, svou činností přispívá k celkovému rozvoji. Je to práce, která se nedělá pro zisk. Havel však poukazuje na to, že člověk v post-totalitní společnosti je od druhu této práce odrazen. V komunistickém Československu pojímá jako druh této práce disidentství. Ač se nejedná o práci jako takovou, je svým zaměřením srovnatelná s tímto konceptem. *Disidentství totiž není*

⁶¹ Dopisy Olze, str. 253

⁶² Dopisy Olze, str. 254

⁶³ Letní přemítání, str. 106

*alternativou masarykovské koncepce „dobré práce“, ale mnohdy naopak jejím jediným možným výsledkem.*⁶⁴

Disidentství je nepropadnutím rezignaci, ale skutečnou prací, která napomáhá každému zapojenému jedinci růst a nadále se rozvíjet, neupadnout do stavu lhostejnosti a odevzdanosti. Je to vzepření se proti ponížení. *Hájit svou důstojnost znamená především bránit svou identitu, sebe sama jako nezaměnitelnou lidskou bytost.*⁶⁵ Havel nevolá po silném jedinci jako Masaryk, ale hledá člověka zodpovědného jak za sebe sama, tak za svět. Jedině zodpovědný člověk není lhostejný. Jedině člověk, který je odpovědný je schopen dodržet imperativ, který mu život ukládá. *To je příkaz chovat se tak, jak by se měli chovat všichni, že je to odpovědnost člověka nejen ke světu, ale i „za svět“, tak jako bych to byl já, kdo bude souzen za to, jak to s tímto světem dopadne.*⁶⁶

Vždy je obtížné setrvat v neustálém pozoru, být odpovědný, nesvalovat vinu na druhé a nepodléhat mámení. Žít v pravdě, je úkol. Je to práce, kterou lidé ve svobodné demokratické zemi musí vykonávat. Jsou to požadavky na lid, který se nemá zodpovídat státu, ale kde stát se zodpovídá lidu neboť je zde pro lidi. V opačném případě musí zaznít hlas celého národa. Je-li člověk utlačován neměl by se podvolit. Jsou to požadavky vsutku náročné na každého člověka. Ale pouze náročná práce a překonávání překážek nás posouvá dále. Svět bez hranic nás nenutí nic překonávat, nenutí nás k žádnému výkonu. Ideální svět je svět bez jakékoli snahy. Proto by neměl člověk snadno podléhat. *Neboť člověk se může stát onucí vždycky.*⁶⁷

3.2 Komparace původního a vzniklého systému

Původní myšlenkou Havlova snažení je nabourání mocenských poměrů a snaha o jakousi renesanci politického života a myšlení. Snaha ukázat člověku, že jeho hlas má v demokracii váhu a je možné jej vyslyšet. Havlův systém vychází z ideálu rovnosti a svobody, kterou každý jedinec užívá. Havlova vidina je

⁶⁴ Moc bezmocných, str. 37

⁶⁵ Dopisy Olze, str. 290

⁶⁶ Dopisy Olze, str. 290

⁶⁷ Dopisy Olze, str. 291

optimistická neboť věří, že pokud vloží lidem do ruky odpovědnost, práva a svobodu, budou schopni stát jako celek korigovat. Budou zodpovědní nejen za svá rozhodnutí, ale i za rozhodnutí na státní úrovni.

Jak však nastínil Havel v Moci bezmocných, vniklý systém toto dovršení nenaplnuje. Mocenské boje, jsou slepě následovány. Jak se ukazuje, většina stále podléhá manipulaci a prázdným heslům. Jediným rozdílem je ideová roztržitost. Místo jedné jediné strany, která je svádí pod jednotnou ideologii, se nyní o tuto moc uchází několik politických útvarů. Přesto nejsou následování programem či ideou, ale slepým následováním hesel. Jen málokterý člověk je skutečně obeznámen s myšlenkou strany, které dává hlas. Svoboda je ta určitou nutností, s níž se těžko manipuluje. Je to možnost učinit volbu, která neponechá moc v rukou jediné strany, ale roztrhne ji do několika frakcí. Pokud se však lidé dovolávají změny, nejsou schopni ji provést. *Politická práce [...] se většině lidí zdá být čímsi nereálným, odtažitým, jakousi samoučelnou hrou, beznadějně vzdálenou jejich tvrdým každodenním starostem.*⁶⁸ Existuje-li zde prostor, který působí jako volné pole k realizaci lidských představ je umělým konstruktem, který podléhá ideologickému rituálu. Tento falešný prostor vyvolává u většiny pocit možnosti realizace, která však možná není.

Změna je podmíněna svobodou volby a schopností většiny tuto změnu provést. Zjišťujeme však, že tato svoboda je svazující. Vytváří prostor nejistoty, přes který je třeba překročit. Tento krok, však již není schopna většina provést. „Post-totalitní“ režim, dává člověku určité jistoty, nenuťí jej překračovat neznámo či do neznáma se vydávat. Komunismus je ideologie, která dává jistotu. Tato jistota pramení ze strachu, kterou však sám komunismus zasévá. Každý dobře ví, co může očekávat, pokud nenaplní předem známé očekávání.

Havel ukazuje, že strach je hnacím motorem totalitní ideologie. Je to strach, který svazuje, ale také nutí k poslušnosti. Je to strach, který člověku brání provádět změny, právě z obavy z neznámého a možná i horšího. Tato dvojsečná nejistota člověka neustále láká svou myšlenkou po jinakosti, ale strach, který je v něm podporován jej odrazuje, nutí k poslušnosti a konání očekávaného. Tato

⁶⁸ Moc bezmocných, str. 26

poslušnost je doprovázena plácáním po ramenou a pochvalami. Chválíme tak člověka, za jeho zbabělost, průměrnost a rezignaci.

Je třeba stát pevně na hodnotách, které jsme vybudovali. V určitém směru je Havel optimistou a možná by se dalo říci idealistou. Ačkoli mnohdy zastává skeptický postoj, má velkou víru v člověka samotného. *Člověk by se měl chovat tak, jak si myslí, že by se měli chovat všichni. Každý z nás má zkrátka možnost pochopit, že i on – byť by byl sebebevýznamnější a sebebezmocnější – může změnit svět.*⁶⁹ Jeho optimismus je však neustále vyvažován jakoby vztyčeným prstem, který každého nabádá, aby neupadl do nečinnosti. Člověk v Havlově pojetí je nucen k aktivitě a neustálému přemítání. Jedině tak může dospět k nalezení svého smyslu života.

Jedině v aktivitě se může utvořit prostor, který poskytne odpovědi na naše otázky. Každý jsme vtažen do světa, ale každý v něm existujeme jinak. *Smysl života je otázka, na kterou neexistuje žádná přímá odpověď, ale na kterou nepřímou každý z nás odpovídá a musí odpovídat každou vteřinu svého života.*⁷⁰ V neustálém toku našeho konání se vynořují jasné obrysy každé jednotlivé identity. Havel jasně ukazuje, že jednání není pouze černobílé, ale každému člověku vlastní, což lze převést na nekonečně velkou škálu.

Směr, jaký se snažil Václav Havel nastavit v počátcích České republiky však nevydržel. Jeho snahy o stát, který se poučí z post-totalitního režimu a využije potenciálu svobody a nově nabitých práv k zlepšení situace však nedochází k svému cíli. Ve své knize *Letní přemítání* dokonce popisuje, jaké jsou jeho ideální představy státu zhruba za 15 let po revoluci. Ačkoli předem uznává, že se jedná o fantazírování, je to cesta, kterou se snažil směřovat celý svůj dosavadní program. V jeho představách figuruje stát, který se již naučil pracovat s nabitou svobodou, veřejný zájem o politiku naroste a tím i spoluodpovědnost každého jedince za fungování státu. Velké naděje vkládá do občanů, kdy věří, že se naučí pracovat se svými právy a pravomocemi tak aby si sami pomohli budovat lepší demokratický stát.

⁶⁹ Václav Havel: *Děkovná řeč za Erasmovu cenu*[online]. [vid. 13. 6. 2015] Dostupné z: http://vavclavhavel.cz/showtrans.php?cat=clanky&val=76_clanky.html&typ=HTML

⁷⁰ Dopisy Olze, str. 231

Avšak po svém přemítání o patnáct let později je nucen přiznat, že tato cesta je diametrálně odlišná od té, kterou jsme se skutečně vydali. *Dějiny se jen ubírají trochu jinudy, než jsme si představovali, že se ubírat budou.*⁷¹ Je samozřejmé, že v různých etapách musel Havel svá stanoviska přehodnocovat, ale nikdy nepolevil z nároků na člověka v oblasti odpovědnosti a solidarity. Jeho požadavkem vždy byla společnost lidí, kteří jsou tu nejen pro sebe, ale také pro celý svět. Česká republika se pokoušela ve své zahraniční politice podporovat právě tato stanoviska, ale smutným faktem zůstává, že vnitrostátní systém tyto myšlenky nenaplňuje.

3.3 Havel jako občan a prezident

Je zcela zřejmé, že pozice, jakou Havel zastával před svým zvolením do funkce prezidenta republiky je diametrálně odlišná od jeho pozice občana, disidenta. Ve svém disidentském období vystupuje jako svobodný člověk, který se snaží hájit svá práva. Snaha o prosazování těchto postojů mu dovoluje ze své pozice vyjádřit svůj vlastní názor. Ačkoli se pohybuje v kolektivu osob, které se staví proti komunistickému režimu, vždy jedná jako samostatné individuum. Vždy prosazuje svá práva a svobodu. Tímto vystupováním vnáší do svého jednání prvky demokracie. Jeho snahami je donutit stát dodržovat práva každého jedince, včetně něj samotného. Způsob prosazování těchto názorů však není podmíněno veřejným míněním. Ve svém konání je zcela autonomní a zodpovědný pouze sám sobě.

Ve zcela opačné situaci však stanul jakožto prezident. Jakkoli se distancoval od nálepky politika, nyní musí uznat politickou hodnotu dané funkce. Prezident je státní funkce plně spojená s politickým sektorem. Toto spojení sebou však také nese povinnosti a závazky. Jeho vystupování již nemůže být spontánní, nemůže si dovolit jednat pouze ve svém osobním zájmu. Funkce prezidenta obnáší odpovědnost, které nyní musí dostát. Jeho hlavní rolí je reprezentace státu. Tato reprezentace se však nemůže odehrávat za podobného smýšlení, kterým propagoval své občanské myšlenky.

⁷¹Václav Havel: *Rozhovor Václava Havla pro časopis Týden* [online]. [vid. 13. 6. 2015]
Dostupné z: <http://vaclavhavel.cz/index.php?sec=4&id=6>

Jako občan vyjadřoval svůj osobní názor, ale jako prezident je reprezentantem lidu. Veřejné mínění nyní udává jeho směr. Jeho reprezentace musí probíhat na takové úrovni, aby nepoškodila pověst státu a zároveň musí propagovat smýšlení, které koresponduje s většinovým míněním jeho občanů. Jako prezident je (s)vázán zájmy celého státu, jeho osobní názor musí dokázat přizpůsobit.

3.4 Dějiny působení Havla vzhledem k totalitnímu režimu

Havlův přístup vždy vyžaduje aktivitu, jak ve fyzické tak intelektuální rovině. Proto také odmítá dějinný vývoj, který je vyjmut z rukou člověka. Tento postoj, který nastínil Milan Kundera v článku Český úděl, je z jeho pohledu nebezpečným. Vývoj dějin, jak jej nastínil Kundera staví český národ do pozice „otloukánka“. Jakožto malý stát je utlačován velkými mocnostmi a jeho údělem je neustále být napadán, vyzýván k podřízení a boji proti tomuto útlaku. Poukazuje také na to, že pokud se nám podaří vyvázat z naší neblahé situace, opět do ní jednou upadneme a budeme v područí další velké mocnosti. To Kundera vidí jako úděl nás malých států.⁷²

Havel se proti tomuto pojetí vehementně vyhrazuje.⁷³ Tento pohled sice vzbuzuje v nás lidech vzdor a jakousi hrdost na svou „bojovnou“ minulost, ale také sebou nese velkou dávku rezignace. Neboť je naším údělem být v podvolení se velkým státům. Havel proti tomuto vystupuje s jasnou koncepcí dějin, které nevidí v jejich vývoji. Nespolehá se na dějinný běh státních útvarů, ale poukazuje na to, že hlavní hybnou silou jsou lidé samotní. *My sami jsme strůjci svého*

⁷² Kunderova stat' Český úděl vyzdvihuje jednání národa po 21. srpnu 1968. Snaží se pozvednout události na vyšší úroveň. Český stát staví do středu pokrokového dění, který doplácí na svou nevýhodnou lokaci a velikost díky kterým je vláčen a otloukán silnějšími mocnostmi napříč dějinami. Pražské jaro se snaží glorifikovat jako události měnící se moderní svět.

⁷³ Jeho námitky jsou vedeny zaprvé proti myšlence, že český národ realizuje revoluční myšlenku. Poukazuje na to, že lidé se pokoušeli realizovat svou svobodu a získat zpět svá práva, což jsou prvky v moderních společnostech zcela běžné a samozřejmé. Druhou výtkou je Kunderovo stanovisko, které nás jako národ a celek kvůli svému malému uspořádání staví do role státu neustále podléhajícího útlaku a výbojům z vnějšku. Na to se váže také smysl našeho údělu, který je vzdorovat, ale být pokořen a utlačován. To může vyústit v rezignaci na jakýkoli další vývoj. Havel takové vidění odmítá neboť by znamenalo pouhou determinaci bez jakékoli svobody.

osudu.⁷⁴ Odkaz k minulosti má svůj význam. Pomáhá posílit ducha, je vzorem, má svou hodnotu. Ale vzhledem k aktuálnímu dění není zcela podstatný. Podstatné je konání samotných jedinců. Odkazy na skvělou minulost vybízí mnohdy k nečinnosti nebo letargii, která nevede k stejně zářné budoucnosti. Pro Havla nejsou v dějinách hlavním pojítkem různé organizace, hesla a ideologie. Pro něj jsou důležité hodnoty týkající se každého jedince, které mu pomáhají se rozvíjet, žít svůj vlastní život. Pro něj jsou to svoboda a lidská práva.

Nesmíme se uchýlit k tomu abychom oslavovali slavné okamžiky již minulých let. Sic v nás vzbuzují hrdost, ale jsou také jistým přežitkem, jsou odkazem na dobu, která nemá vážný vztah na současnost. Havel tyto okamžiky nezavrhuje, pouze varuje před konejšivým setrváním ve vzpomínkách na zářnou minulost. Dějiny mají svůj vztah, ale z jeho pohledu není příliš důležité, odkud přicházíme, ale především, kam kráčíme.

Odkaz k minulosti je s námi provázán a to v rovině hodnot, norem, idejí a ducha. Tuto oblast Havel vymezuje jako řád ducha. *Jsem prostě přesvědčen, že svou stopu v dějinách řádu ducha či v paměti ducha zanechává všechno, čím se člověk kdy pokusil duchovně se vyjádřit.*⁷⁵ Jedná se o oblast, která je každému národu společná. Je to jejich pojítka s minulostí, které však není nostalgické. Je sice svorníkem s minulostí, ale zároveň je neustálým vyhlížením vpřed. Je tím, *co udržuje rámci epoch, kultur, civilizací a celých dějin lidstva jejich kontinuitu, co je jeho páteří, osou, těžištěm, směřováním, jeho záhadným „posláním“ v rámci řádu bytí.*⁷⁶

Havel netvrdí, že dějiny nemají žádný vývoj a význam. Jejich hodnot si je plně vědom. Dějiny samotné však staví až za akt jejich tvorby. Pro Havla je mnohem více zásadní, konání, neustálá snaha posouvat se vpřed. Dějiny v tomto významu uznává jako zdroj inspirace a nositele hodnot, za něž se bojuje. Důležitým ovšem zůstává tento boj. Neshledává dějiny cestou po které kráčíme, tedy předurčenou nutností kudy se budeme ubírat, ale jako prostor nekonečných možností realizace každého jedince. Tento neomezený horizont, k němuž

⁷⁴ Český úděl, str. 473

⁷⁵ Dopisy Olze, str. 260

⁷⁶ Dopisy Olze, str. 260

směřujeme, díky konání jednotlivců v celku utváří dějiny. Každý jednotlivec je tak tvůrcem celkového rámce dějin.

4 Komparace obou politických projektů

Na samotný úvod této komparace musíme zdůraznit odlišnost výchozí pozice obou projektů. Je zcela zřejmé, že se Havel a Masaryk nacházeli ve zcela odlišných pozicích tudíž i jejich cíle, týkající se státu, byli rozdílné. Havlovy myšlenky jsou formovány v 2. polovině 20. století s důrazem kladeným především na změnu ve společnosti. Masaryk své ideje formuje na počátku 20. století vzhledem k vidině státu, který se má vybudovat, případně který se buduje. Jsou to ideály, které mají napomoci státu vzniknout a vybudovat si svou základnu pro nadcházející léta. Naopak Havlův program vychází ze situace, kde stát jako takový existuje, ale struktura, na které funguje je deformovaná. Tento prvek pravděpodobně není nutné zmiňovat, ale je důležité si jej uvědomit.

Pokud si uvědomuje rozličnost situace obou programů, jsou jejich shodné prvky ukazatelem jisté nadčasovosti a univerzálnosti. Tuto univerzálnost nechápejme v negativním smyslu, ale právě naopak. Shodnost jejich myšlení naznačuje jejich důležitost. Těmito prvky jsou především důraz kladený na individualitu, svobodu a humanitní smýšlení.

Masaryk zformuloval své myšlenky na podkladu dějinného vývoje. Jeho pojetí státu je deterministicky začleněno do dějinného proudu. Je přesvědčen, že bude uskutečněn svobodný stát. Ačkoli se sám považuje za realistu z této pozice si jasně uvědomujeme, že je dějinným optimistou a spíše idealistou.

Havel naproti tomu nevychází z dějin, ale z podoby státu jako takové. Završuje dynamiku, která je ve společnosti obsažena. Havel se stává mluvčím této dynamiky, která udává směr společnosti. Je spíše skeptikem, nevěří v deterministické dějiny a proto stát v jeho pohledu není osudem předurčen ke svobodě či podrobení. Hlavním působením v toku času jsou jedinci na jejichž základu se dějiny formují. Dějiny jsou vedeny jakousi libovůlí, kterou formuje svobodná vůle všech jedinců.

Ačkoli je Masarykův pohled optimistický společně s Havlem je kritický ke společnosti. Společnost spatřují oba dva velice podobně. Apatie, která ve společnosti panuje je trnem v oku obou představitelů. Stejně kriticky se vymezují vůči určité odevzdanosti a rezignaci na veškeré snahy, které mohou vést ke změnám. Kladou proto společně důraz na prosazování svobody a humanitních ideálů, které jsou předpokladem pro formování jedinců, kterým záleží jak na sobě samotných, tak na celku společnosti ve které žijí.

Svoboda je privilegiem a právem každého jednotlivce, ale současně také zavazuje. Zavazuje nutností volby, odpovědnosti za svůj život, své jednání, ale také odpovědností k celku světa, na němž se podílíme. Toho si jsou oba vědomi a proto je z jejich pohledu svoboda hnacím motorem moderního státu. Svoboda pro ně neznamená svévoli či jednání, které může rezignovat na celek a soustředit se na sebe, ale právě naopak. Svoboda je možností, kterou se konečně můžeme plně otevřít světu a podílet se na něm.

Rozdílně lze nahlížet i na jejich působení ve funkci prezidenta. Masaryk k tomuto postavení směřuje poměrně jasnou linií. Je politickou autoritou, svého postavení si je vědom a umí jej využívat. Při jeho působení ve funkci prezidenta lze spatřit jakousi majestátnost. Havlovo postavení není méně formální, ale jeho způsob prosazování úřadu ano. Do jakési funkce mluvčího Charty 77 a později celého národa v roli prezidenta je spíše nucen. Je vytažen z lidu jako mluvčí, zástupce národa. Uvědomuje si své postavení, ale nakládá s ním více nekonformně. Není státníkem, ale člověkem, který se učí být státníkem. To je velký rozdíl, který se projevuje také na způsobu, jak prezidentský úřad působí směrem k veřejnosti.

Neznamená to, že by jeden nebo druhý svůj úřad reprezentoval lépe či hůře, ale vtiskl mu jiný charakter. Masarykova vize křesťanského státu, který by reprezentoval jakési „Boží království“ je patrná v jeho celém programu. Důraz kladený na náboženství je zcela zřejmý. V tomto pojetí lze spatřit i jakýsi systém a ucelenou formu s níž k celému systému přistupuje. Havlovy myšlenky jsou spojeny především s eticko-občanskými otázkami, které se propojují v tématech jeho her a politickém směřování. Reaguje poměrně pružně na různé změny a potřeby společnosti. Jeho myšlenkový proud proto může působit volněji.

Ačkoli oba programy vznikají v jiné situaci a jejich cílem jsou odlišná východiska, hlavním pojítkem mezi Masarykem a Havlem, v obecné rovině je zájem o člověka a společnost. Tento zájem však není veden v rovině teoretické a neosobní, ale je to aktivní přístup. Snaha o změnu vztahů mezi lidmi, které by prospěly celé společnosti. Oba zmiňovaní představitelé spatřují za hlavní středobod těchto vztahů okruh, který lze definovat jedním slovem, humanismus.

5 Závěr

Odkaz, který zde Masaryk společně s Havlem zanechávají je především inspirací. A to nejenom pro realizaci na úrovni státu a celé společnosti, ale pro každého jedince. Ideje, které nastínil Masaryk jsou jakýmsi vzorem pro stát a jeho fungování. Je jasné, že dnes jsme na zcela jiné cestě a smýšlení společnosti se také výrazně posunulo do jiných rovin. Přesto základní principy, které Masaryk prosazuje by měly platit i v dnešní době. Jedná se o principy, které se opírají o lidskou slušnost. Neměli by tak být určitou normou nebo povinností, ale zcela běžnou součástí našeho života.

Havel na toto smýšlení částečně navazuje a pokouší se morálním snahám vtisknout také určitou vážnost. Poukazuje na to, že svoboda a práva každého jedince by měli zavazovat k tomu, aby se snažil konat dobro a pohlížet přitom na druhé. Snaží se zdůraznit, že právě svoboda nás vyčleňuje z oblasti nezájmu o druhé. Svoboda nám dává možnost přiblížit se k jiné lidské bytosti a pomoci či být oporou. Ve volné přírodě jsou ti slabší odkázáni k záhubě, jsou ponecháni napospas šelmám. Svoboda není o lhostejnosti, ale naopak zavazuje. Není o možnosti konat jakkoliv, ale o možnosti zvolit v rozporu s přírodním zákonem. Svobodou je člověk vytržen z řádu determinismu a lhostejnosti.

V obou programech se jedná o ideální vize, jejich vadou je sám jedinec, který není ideální, ale chybný. Ne každý člověk se snaží konat dobro ve prospěch ostatních či pomáhat druhým. Pro mnohé je možnost volby způsobu projevu svého ega, možností stát se šelmou. Z toho důvodu oba programy narážejí

na nepřekonatelnou překážku. Ačkoli se snaží, aby člověk mohl žít dobrý život a nahlíží především na jeho potřeby, je to právě člověk, který jejich naplnění brání.

Dnešní společnost se těmto myšlenkám výrazně vzdaluje. Svoboda není možností projevit náklonnost druhému, prokázat svou lidskost, ale je okruhem, který získává soukromý charakter. Svoboda již není projevem veřejného podílení se na společnosti, ale osobním prostorem, který nechceme, aby byl narušován. Dnes se pojem svobody zploštil na okruh jedinců, není prostorem ucelené společnosti. Předchozí generace o svobodu usilovali, chtěli se vymanit z okovů a svobodu uzmout do vlastních rukou rozhodovat o svém životě v plné míře a podílet se na celém charakteru společnosti.

Smýšlení v dnešní době je opakem předchozí situace. Ač jsme svobodní, rádi sebou necháme manipulovat, naše jednání podmiňujeme trendům. Se svobodou zacházíme ledabyle, stala se jakýmsi břemenem, kterého se v některých ohledech zbavujeme a necháme za sebe rozhodovat druhé. A proč? Protože je to snazší. Svoboda se stala nepohodlnou, je přítěží, starost o druhé bytosti je chápána nad rámec našich povinností. Zříkáme se zodpovědnosti, kterou obnáší. Svoboda v moderním pojetí není chápána jako možnost, aby mohl jedinec a společnost prospívat a pomáhat si, ale aby se lidé navzájem neohrožovali, nezajímali o druhé. To je velký rozdíl. Svoboda je okruhem nezájmu.

Masaryk společně s Havlem kladli důraz na pravý opak. Ačkoli prosazovali svobodu a práva jedince, jejich snahy vždy mířili od jednotlivců k celku. Spatřovali možnost progresu společnosti jedině za předpokladu svobodných jedinců, kteří budou společně usilovat o úspěch celku. Jedině taková cesta byla dle jejich představ smysluplná. Nechtěli člověka omezit, ale vložit mu do rukou veškerý potenciál, kterým může disponovat, aby jej mohl využít k růstu celku. Neustále zdůrazňovali důležitost každé lidské bytosti, ale to vše za předpokladu, že tento jedinec bude východiskem pro lepší společnost.

Toto jsou ideály, které by v dnešní době měli dojít znovuobjevení. Společnost jako celek potřebuje nový impulz. Stali jsme se souborem jedinců s osobními zájmy. Jen hrstka se zajímá o veřejné otázky. To je třeba změnit. Aby společnost mohla prosperovat, měla budoucnost, je nutné obnovit tento zájem o druhé a o směr, kterým se společnost ubírá. Je nutné otevřít se v komunikaci a

především v zájmu o člověka. K tomu by nám mohl posloužit odkaz Tomáše Garrigua Masaryka a Václava Havla. V tomto ohledu nám zde zanechali myšlenky, na které lze navázat a pokračovat v nich. Zanechali zde odkaz, který má svou platnost i dnes.

6 Použitá literatura a prameny

HAVEL, Václav. Český úděl?. In *Z dějin českého myšlení o literatuře 3 /1958-1969/*. 1. vyd. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2003. s 470-475. (Dokumenty; vol. 3. ISBN 80-85778-38-6.)

HAVEL, V. *Dopisy Olze*. 1.vyd. Brno: Atlantis, 1990. 395s.
ISBN 80-7108-009-8

HAVEL, V. *Letní přemítání*. 1.vyd. Praha: Odeon, 1991. 120s.
ISBN 80-207-0330-6

HAVEL, V. *Moc bezmocných*. Praha: Lidové noviny, 1990. 64s.
ISBN 80-7106-005-5

KUNDERA, Milan. *Český úděl*. Listy. roč. 1968, 7-8.

MASARYK, T. G. *Česká otázka*. 7.vyd. Praha: Melantrich, 1969. 271s.
32-006-69

MASARYK, T. G. *Hovory s T.G.M.* 7.vyd. Praha: Československý spisovatel, 1969. 303s. 22-074-69

MASARYK, T. G. *Ideály humanitní*. 2.vyd. Praha: Melantrich, 1990. 128s.
ISBN 80-7023-036-3

MASARYK, T. G. *Světová revoluce za války a ve válce 1914-1918*. 1.vyd. Praha: Čin a orbis, 1925. 650s.

OPAT, J. *Filozof a politik T. G. Masaryk*. 1.vyd. Praha: Melantrich, 1990. 469 s.
ISBN 80-7023-044-4

PATOČKA, J. *Češi I.* 1.vyd. Praha: Oikoymenh, 2006. 902s.
ISBN 80-7298-181-1

PATOČKA, J. *Kacířské eseje o filosofii dějin.* 1.vyd. Praha: Academia, 1990.
164s. ISBN 80-200-0263-4

PATOČKA, J. *Péče o duši.* 1.vyd. Praha: Oikoymenh, 1996. 505s.
ISBN 80-860-0524-0

PATOČKA, J. *Tři studie o Masarykovi.* 1.vyd. Praha: Mladá Fronta, 1991. 136s.
ISBN 80-204-0142-3

PŘEČAN, V. *Charta 77- 1977-1989 - Od morální k demokratické revoluci.* 1.vyd.
Bratislava: Čs. středisko nezávislé literatury, Scheinfeld-Schwarzenberg a
ARCHA, 1990. 525s.